

LITERÁRNA TVORBA VIERY MARKOVIČOVEJ- ZÁTURECKEJ

MGR. MÁRIA PITÁKOVÁ, PHD.

 maria.pitakova@snk.sk

 Slovenská národná knižnica

 www.snk.sk

The paper describes the life and work of Viera Markovičová-Záturecká, a writer of Slovak classical literature. Her contribution stems not only from her literary work and publications, but also from her activities related to the women's movement and from the participation in the Slovak National Uprising. Her works mention important societal themes and provide a moral message. Her personal experience with the Slovak National Uprising, reflected in literary work, makes them not only socially significant, but also authentic.

Keywords: personalities, Viera Markovičová-Záturecká, Slovak classical literature, literary work, Slovak National Uprising, women's movements

Viera Markovičová-Zátуреcká. Zdroj: Slovenská národná knižnica – Literárny archív (SNK – LA)

Viera Markovičová-Zátуреcká patrí do nevelkého radu ženských predstaviteľiek slovenskej klasickej literatúry. Na rozdiel od Timravy, Eleny Maróthy-Šoltésovej či Terézie Vansovej sa o nej veľa nevie. Spi-sovateľka pochádzala z otcovej i matkinej strany z uvedomelej evanjelickej rodiny z Turca. Narodila sa 26. februára 1910 v Trnave. Študovala na gymnáziu v Trnave (1920 – 1925) a v Bratislave (1925 – 1928), v rokoch 1928 – 1933 navštevovala Filozofickú fakultu UK v Bratislave. Po vydaji sa venovala rodine a činnosti v ženskom hnutí. Bola aktivistkou ženského a mierového hnutia, v rokoch 1945 – 1948 členkou ÚV Živeny, Predsedníctva výboru žien na Slovensku, podpredsedníčkou Československého výboru na ochranu detí a členkou výboru obrancov mieru.

Jej rozsahom nevelké, ale žánrovo pestré dielo obsahuje poéziu, prózu, divadelné hry, rozhlasové hry, pásma a preklady. Napísala dokonca aj operné libreto. Spolu s manželom sa zapojila do príprav a priebehu SNP a táto dejinná udalosť sa v nasledujúcich rokoch stala jej hlavnou tvorivou inšpiráciou.

I keď Viera Markovičová nepatrí medzi popredných spisovateľov, jej diela sú zaujímavé predovšetkým tým,

ako zvýraznila vnútorný boj modernej ženy usilujúcej sa o spoločenské uplatnenie. Sama autorka je úprimná a verná pokrokovým ideálom. Súcit a lásku k svetu spája s aktívnym bojom proti temným silám, ťahajúcim ľudstvo späť k otroctvu. Jej život je akoby románom o ľudskej statočnosti, usilovnosti a húževnatosti, o sile, s ktorou sa vedela vzoprieť nežičlivému osudu, ktorý ju v detstve pripravil o zdravie, ale zároveň je aj krásnou, i keď smutnou prózou o krátkom a bohatom živote citlivej a cennej ženy v našej literatúre. Z autor-kiných spomienok cítiť bolesť fyzickej menejcennosti, ktorá ju prenasledovala už od detstva, ale aj neústupčivosť a vytrvalosť, s akou sa usilovala prekonávať bolesť a slabosť. Bola predčasne vyspelá, zároveň hanblivá a plachá, ale húževnatá.

Tvorbu Viery Markovičovej-Zátуреckej možno rozdeliť do štyroch častí: dráma, rozprávky, poviedky a básne.

DRÁMA

Ničivý dosah vojny reflektujú hry *Tretí medzi nami*¹ (1947) a *Za frontom* (1948). Druhá spomínaná hra je prvoplánovo jednoduchá, akoby ju autorka podriadila svojej ideálnej predstave o hrdinstve² – odsúdila v nej vojnu a privítala SNP ako gesto mravnej a politickej očisty.³

V hre *Za frontom* sa odohráva na prvý pohľad klasický konflikt hrdinstva, subjektívneho šťastia a povinností k národu. Ústredným motívom je protifašistický odboj a SNP. Učiteľka Anica Benková je pomocníčkou partizánov a pritom snúbenicou oportúnneho človeka. Do deja vstupuje i ranený partizán Ivan, ktorý nájde u učiteľky úkryt a neskôr i lásku.

V tejto hre, ktorá ostáva autorkinou najlepšou a najucelenejšou drámou, si Viera Markovičová pomáhala rečníckymi otázkami.⁴ Ide o hru s námetom tesne pred oslobodením, na pozadí ktorého sa premieta osobný konflikt lásky a sklamaní.⁵ Vo svojej dobe zohrala veľkú úlohu na celom Slovensku, prenikla do Čiech i Juhoslávie.

V dráme s tragickým podtextom *Na druhý breh* (1949) stvárnila Viera Markovičová sociálne podmienky života na slovenskej dedine v povojnovom období a spolunažívanie slovenského obyvateľstva s maďarskými presídlencami, ale aj ich spoločné ciele socialistického združstevňovania na juhoslovenskej dedine. Hra má tri dejstvá a vznikla z cudzieho popudu.⁶

Problémy spoločenského života načrtla autorka v hre *Ničomník*. V treťom dejstve vrcholí autorkina myšlienka: „*Pre ľudskú spoločnosť sú cesty preporodenia, ktoré keď chceme a hľadáme aj nájdeme*“.⁷ V hre sa zamerala na životné a mravné problémy tzv. zlatej mládeže.⁸

Na okraji básnickej, epickej a dramatickej tvorby Viery Markovičovej-Záturreckej vznikali rozhlasové hry, ako *Jeden z dvanástich* a *Neoslobodený Jeruzalem*. Hra *Jeden z dvanástich* je pokusom o kritické prehodnotenie cirkevného poňatia biblických motívov, ktorým sa snažila dať aktuálnejší morálny zmysel. Autorka rieši problém Judášovej zrady a inteligencie vo všeobecnosti. Nakoniec prichádza k záveru, že zrada máva často pôvod v bolesti a neporozumení.

Druhou rozhlasovou hrou je veršovaná hra *Neoslobodený Jeruzalem*. Búranie mýtu o posvätnosti križiackych vojen sa spája so silným kresťanským pocitom povojnového človeka nenávidiaceho vojnu, ktorý ju vníma ako ťažký hriech na človeku.⁹

Viera Markovičová prostredníctvom rozhlasových hier prejavila svoj kritický postoj k biblickým témam v ich cirkevnom poňatí.

BÁSNE

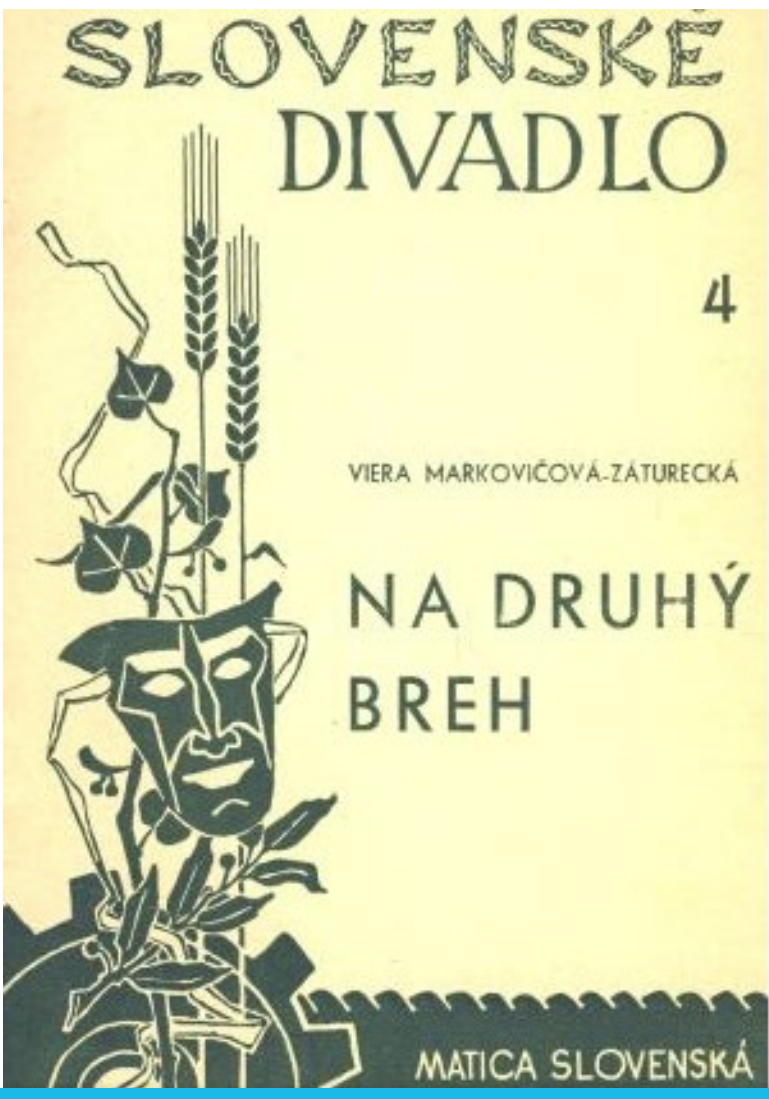
Básnickú tvorbu uverejňovala Viera Markovičová iba v časopisoch.¹⁰ Lyrické básne najvýraznejšie prezrádzajú akou bola, akou sa sama videla, akou vedela a chcela byť. Spolu s príležitostnými básňami ich pripravila na vydanie v rukopisnej zbierke *Granátové kvety*. Prvú svoju báseň označila rokom rozpadávajúcej sa prvej republiky.¹¹

V básni *Pozdný host*¹² vyslovila Viera Markovičová o sebe zaujímavú myšlienku: „*Viacej žobráčka, menej však ako pani; cudzinka s otázkou na tvári vyjavenej; jedno, či o mňa tu viacej je a či menej*“.

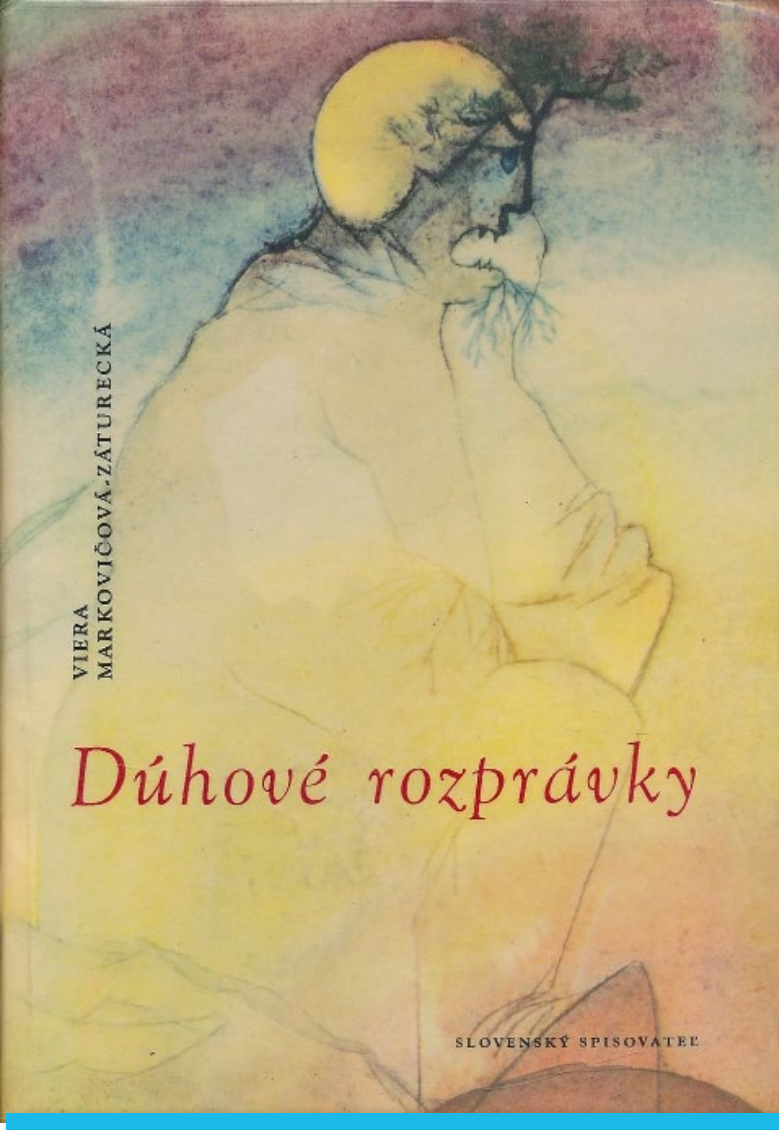
Zaujímavé sú i ďalšie básne, ako *Pieseň, Dieťa, Dieťaťu, Nad detskou dlaňou, Ruka matky, Armáda pokoja* a iné.

ROZPRÁVKY

Roku 1947 vydala jedinú knihu pre deti *Rozprávky z ríše kráľa hôr*¹³ (2. skrátené vydanie pomenovala *Dúhové rozprávky*).¹⁴ V pozícii hrdinov vystupujú hory, dúha a riava, človek so svojou túžbou po čistote, kráse a pravde. Autorka zachováva osnovu podobnú ľudovým rozprávkam, preberá z nich aj veľa motívov, celok je však nový a pôvodný. Pôsobivo poetizuje prírodu, vrchy, rieky, stromy, slnko a dážď. Do poetických obrázkov vkladá aj silný mravný odkaz. Často znie tak naliehavo, že zatienuje aj krehkú poéziu a symboliku rozprávania. Jej rozprávky sa vedľa prihovoriť citlivo a bezprostredne aj dnes. Sú plné šlachetného poslania, ale ich hodnota je aj v mnohých básnickej podaných motívoch a v čistej reči. Inšpirovala sa v nich folklórnou rozprávkou, dôraz však nepoložila na jej autorské prerazovanie, ale na zdôraznenie poetickej magickosti rozprávkového príbehu.¹⁵ Autorka vie, že dieťa sa zabaví najlepšie s tou hračkou, ktorá podnecuje jeho fantáziu, a preto i v jej rozprávkach hlavnú úlohu hrajú prírodné živly, kvety, stromy a ostatní obyvatelia hôr.¹⁶ Prednosťou jej rozprávok, v ktorých je mnoho lásky a dobrého ľudského citu, je pekná slovenčina. V rozprávke *O stratenej hviezdičke* sa pokúsila prerozprávať deťom biblický príbeh o pr-

Obálka drámy *Na druhý breh*. Zdroj: www.antikvariatick.sk

Obálka zbierky poviedok *Dúhové rozprávky*. Zdroj: www.databazeknih.cz

vých ľuďoch.¹⁷ Rozprávky vhodne dopĺňajú pestrofarebné ilustrácie Márie Želibskej.¹⁸ Druhé vydanie ilustroval František Kudláč.¹⁹

V časopise *Živena* uverejnila Záturrecká sériu článkov na tému *Dieťa v literárnej tvorbe slovenských spisovateľov*, kde sa vyjadrila k tvorbe slovenských spisovateľov pre deti: „Musíme si priznať, že oproti iným literatúram je slovenská literatúra na túto tému chudobnejšia. Ale táto chudoba kvantity je u nás vyvážená kvalitou diel: práve knihy o deťoch patria medzi naše najhodnotnejšie diela. Šoltésovej „Moje deti“, Rázusov „Maroško“, „Zbojnícka mladost“ Luda Ondrejova sa môžu postaviť po boku ktoréhokoľvek diela tohto druhu vo svetovej literatúre.“²⁰

POVIEDKY

Svoju prózu venovala Viera Markovičová-Záturrecká všedným hrdinom, čo je aj pôvodným názvom jej

zbierky. Poviedky plné prostých, každodenných hrdinov a všedných príbehov na jednej strane vyvolávajú smútok nad ľudským utrpením, ale na strane druhej, vzbudzujú vieru v tohto prostého hrdinu, ktorý sa aktívne zapojil do boja proti nemeckému fašizmu. Príťažlivosť poviedok tkvie v ich jednoduchosti a pravdivosti, v jemnej kompozícii a realistickej vecnosti. Vzbudzujú nezvratnú vieru v jej prostého hrdinu, v človeka, ktorý ani zoči-voči guľometom a fašistickej mašinérii nezložil ruky nečinne do lona, ale bojoval a veril vo víťazstvo pravdy práve vďaka svojej životnej sile a ľudskej istote, vďaka svojej viere v spravodlivosť.

Záturreckej poviedky a novely prinášajú do povstaleckej prózy tón ženskej literatúry v dobrom slova zmysle. Autorke sú blízki prostí účastníci boja proti fašizmu, ktorí sa nehonosia svojím hrdinstvom. Jej „skrytí hrdinovia“ rozprávajú svoje príbehy civilne, bez zveličenia.²¹ Po prečítaní poviedok možno zabudneme mená a názory jednotlivých osôb, ostane v nás živá spomienka na roky nedávno minulé, na slávne dni povstania i oslobodzovacieho boja.²² Autorka vedela ukázať nielen hrôzy a vojnové besnenie, ale aj to, ako v boji za spravodlivú vec rastie morálna sila ľudí, ako vyrastajú medzi nimi pevné zväzky naozaj ľudských vzťahov a ako nesmierne prevyšuje ich pravda a mravná sila zverský cynizmus a brutalitu nepriateľa.

V poviedke *Husle* ide o voľnú variáciu na známu tému čarovných husiel, ktoré v tejto hre ukradol slávny huslista menom Kraus.²³ Prvá myšlienka hry bola rozlúštiť záhadu hudobného nástroja, predstaví si jeho pôvodného majiteľa a nazrieť do jeho vnútra. Vznikla na základe rozprávania jej strýka. Viera Markovičová-Záturrecká začala námet spracovávať ako novelu, ale na podnet Slovenského rozhlasu sa ho rozhodla stvárniť v podobe rozhlasovej hry.²⁴

Svoju druhú poviedku nazvala *Všední hrdinovia*, v ktorej píše o jednoduchých, prostých ľuďoch. Jej vzťah k nim je ešte stále príliš intelektuálny. Čitateľ cíti istý dištanc medzi autorkou a jej hrdinami.²⁵ Videla svojich hrdinov povrchno, zvonka. Jej úmyslom bolo ukázať hrdinstvo našich ľudí mnohých spoločenských vrstiev a vysloviť vďaka vojakom Červenej armády, „ktorí položili svoje životy za to, aby sme my mohli žiť“. Učí nás, že hrdinovia „sú práve ľudia, ktorí vyslovujú za tisícich, čo visí vo vzduchu, a urobia za všetkých, čo by všetci chceli urobiť“.

V zbierke próz *Skrytí hrdinovia* sa Viera Markovičová-Záturrecká zamerala na obraz hrdinstva všedných ľudí Slovákov, Rusov a príslušníkov iných národov v boji proti fašizmu. Knižička i keď malá, ale veľmi bohatá obsahom sa stala prostriedkom na

vyjadrenie autorkiných myšlienok a názorov. Prostou rečou sa prihovára k ľudskému srdcu a učí ho byť stále v pohotovosti pred našimi nepriateľmi. Zbierka obsahuje štyri krátke prózy, v ktorých sú vyslovené krásne myšlienky. Autorka v nich ponúka čiastočne nový pohľad na dni povstania a na ľudí bojujúcich v tomto povstaní. Autorka touto malou knižkou vzdáva hold a vďaku práve týmto neznámym ľuďom,²⁶ ktorých spája veľká láska k životu, nenávisť voči nepriateľom a spoločný boj za svetový mier. Prvou poviedkou je *Gulometný pás*, v ktorej zobrazuje nielen tragickú a hrdinskú smrť partizána Martina, ale aj pocity a vzťahy medzi ním a jeho matkou a bratom. V poviedke stelesňuje partizán Martin mravnú silu a čistotu ideálu slobody v pohnutých časoch na sklonku 2. svetovej vojny.

Druhú poviedku autorka nazvala *Prošepán*. Ide o pútavo napísaný príbeh o tom, ako slovenská žena zachránila život poľskému robotníkovi, ale aj o tom, čo nasledovalo po tejto udalosti – o vytvorení hlbokých vzťahov a priateľstva medzi poľským robotníkom a slovenskou rodinou.

V Literárnom archíve SNK sa zachoval posudok na tretiu poviedku s názvom *Košela*. Autorke vyčítajú, že sa jej nepodarilo ukázať okolo všednej veci pravdivé a veľké ľudské city a vzťahy. Poviedku označili za jednoduchú, ale uzavretú tvarom, počnúc názvom a končiac vyznením.²⁷

Poslednou poviedkou v spomínanej zbierke je *Drevený hadík*. Autorkiným zámerom bolo ukázať prostý, ale ľudsky profil sovietskeho vojaka, sovietskeho človeka. Hrdinstvo novej ľudskosti, veľké, ale skromné, tragické, ale nie daromné. V tejto poviedke je prerozprávajúci autobiografický príbeh Viery Markovičovej-Záturreckej.²⁸

Historicky a ideologicky správne je zachytená filmová poviedka *Výkupné*. Divák by v nej mohol vidieť skoro celý vývin, priebeh a prúd slovenského povstania. Dramaticky však dej nie je dosť vyhrotený, pretože celý priebeh je vyslovene románový, a teda bez neočakávaných zvrátov.²⁹

IDEÁLY VIERY MARKOVIČOVEJ-ZÁTURRECKEJ

Viera Markovičová-Záturrecká nepatrí medzi známe osobnosti našej literatúry, napriek tomu alebo možno práve preto niet literárneho žánru, v ktorom by si

Viera Markovičová-Záturrecká. Zdroj: SNK – LA

nebola vyskúšala sily. Písala verše, prózu, poviedky, propagačné scény, ale aj články a glosy o filmoch, literatúre a hudbe, taktiež je autorkou viacerých rozhlasových a divadelných hier. Živo sa zaujímal o všetky problémy veľkej premeny spoločnosti, ktorej bola očitým svedkom, zaoberala sa otázkami ženského hnutia

a popri vzornej starostlivosti o svoju rodinu a deti veľmi aktívne zastávala rozličné funkcie v spoločenských organizáciách. Viera Markovičová-Zátarecká dúfala a verila, že človek má vlastnosti, ktoré mu pomôžu vybudovať vo svete šťastný a pokojný život. Bola plná rozporov, ale aj citu, skromnosti a občianskej statočnosti. V rokoch vojny dostala autorkina viera v hodnoty nábožensko-cirkevných ideálov vážne trhliny, hľadala preto iné opory pre svoje bytostne humanis-

tické zameranie. Jej ľudským i tvorivým krédom bolo napriek omylom hľadať „vždy len pravdu na svete“. Ako dieťa zažila Viera Markovičová-Zátarecká prvú svetovú vojnu, ako mladá žena prvú republiku, potom fašistický slovenský štát, ako zrelá žena a matka Povstanie i prvé kroky rozvíjajúcej sa socialistickej revolúcie. Zomrela vo veku, keď sa talent a tvorba spisovateľov, najmä prozaikov a dramatikov naplno rozvíja, keď ich hlavné diela ešte len čakajú.

POZNÁMKY

- ¹ Jednoaktovka. Autorka tu zachytila vzťah dvoch ľúbiacich sa ľudí, do ktorého vstupuje tretia osoba, ohrozujúca lásku a teplý domov. Táto jednodajová hra je postavená na manželskom trojuholníku.
- ² Bližšie pozri Mayerová, 1959, č. 3, s. 211.
- ³ Bližšie pozri *Biografický lexikón Slovenska VI M – N*, s. 199.
- ⁴ Bližšie pozri Mayerová, 1959, č. 3, s. 209.
- ⁵ Literárny archív Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ALU), signatúra 216 CF 33.
- ⁶ Literárny archív Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ALU), signatúra 216 CF 33.
- ⁷ Literárny archív Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ALU), signatúra 216 IP 7.
- ⁸ Bližšie pozri *Biografický lexikón Slovenska VI M – N*, 2017, s. 199.
- ⁹ Bližšie pozri Šourková, 2003, s. 160.
- ¹⁰ Bližšie pozri *Biografický lexikón Slovenska VI M – N*, 2017, s. 199.
- ¹¹ Bližšie pozri Rampáková, 1958.
- ¹² Bližšie pozri Noge, 1963, s. 1.
- ¹³ Dielo obsahovalo rozprávky *Princ Hrdoš a obor Gerlach; O zvedavej hviezdike; Kráľ hôr; Siedme šaty princeznej dúhovky; Oslobodenie riavy*.
- ¹⁴ Bližšie pozri Sliacky, 1979, s. 213.
- ¹⁵ Bližšie pozri Sliacky, 2009, s. 239.
- ¹⁶ Literárny archív: Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ALU), signatúra 216 IP 7.
- ¹⁷ Bližšie pozri Sliacky, 1979, s. 213.
- ¹⁸ Mária Želibská sa venovala voľnej grafike a drobným tlačiam, neskôr sa u nej prejavil záujem o ilustrátorskú tvorbu. Po príchode na Slovensko sa sústredila na výtvarné dotváranie kníh pre deti a mládež.
- ¹⁹ František Kudláč – akademický maliar a grafik, ktorý sa venoval litografii, serigrafii, knižnej ilustrácii a novinovej maľbe.
- ²⁰ Bližšie pozri Markovičová-Zátarecká, 1942, s. 356 – 8.
- ²¹ Bližšie pozri Kusý, 1984, s. 293.
- ²² Bližšie pozri NOGE, 1952, č. 5, s. 396.
- ²³ Bližšie pozri Mayerová, 1959, č. 3, s. 212.
- ²⁴ Bližšie pozri Bartóková, 1988, s. 20.
- ²⁵ Literárny archív Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ALU), signatúra 181 CN 13.
- ²⁶ Literárny archív Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ALU), signatúra 181 CN 13.

²⁷ Literárny archív Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ALU), signatúra 181 CN 13.

²⁸ Bližšie pozri Noge, 1952, s. 398.

²⁹ Literárny archív Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ALU), signatúra 181 CN 13.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

BARTÓKOVÁ, Eleónora. 1989. *Viera Markovičová-Záturrecká, personálna bibliografia*. Trnava : Okresná knižnica Trnava 1988. 45 s.

Biografický lexikón Slovenska VI M – N. Martin : Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav 2017, s. 198 – 619.

KUSÝ, Ivan. 1984. *Povstalecká próza: literárnohistorické štúdie*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 1984, 325 s.

MARKOVIČOVÁ-ZÁTURRECKÁ, Viera. Dieťa v slovenskej literatúre. In *Živena*, roč. 32/1942, s. 356 – 358.

MARKOVIČOVÁ-ZÁTURRECKÁ, Viera. 1963. *Dúhové rozprávky*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 1963. 45 s.

MARKOVIČOVÁ-ZÁTURRECKÁ, Viera. 1982. Košeľa. In *Lud*, roč. 35, č. 202 (26. 8. 1982), s. 10.

MARKOVIČOVÁ-ZÁTURRECKÁ, Viera. 1950. *Na druhý breh: hra v 3 dejstvách*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1950. 69 s.

MARKOVIČOVÁ-ZÁTURRECKÁ, Viera. 1947. *Rozprávky z ríše kráľa hôr*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius 1947. 41 s.

MARKOVIČOVÁ-ZÁTURRECKÁ, Viera. 1982. *Skrytí hrdinovia*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 1982. 196 s.

MARKOVIČOVÁ-ZÁTURRECKÁ, Viera. 1948. *Za frontom: hra v 3 dejstvách*. Turčiansky Sv. Martin : Ústredie slovenských ochotníckych divadiel v nakl. Matice slovenskej 1948. 196 s.

MAYEROVÁ, Margita. 1959. Nad dramatickým dielom Viery Markovičovej-Záturreckej. In *Slovenské divadlo*, roč. 7, 1959, č. 3, s. 208 – 213.

NOGE, Július. 1963. *Poetické rozprávky*. Nové knihy 1963, č. 51 – 52, s. 1.

RAMPÁKOVÁ, Ludmila. 1958. *Vlastná podobizeň: výber z diela*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 1958. 432 s.

SLIACKY, Ondrej. 1979. Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež. Bratislava: Mladé letá 1979. s. 176 – 177.

SLIACKY, Ondrej. 2009. Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež. Bratislava : Literárne informačné centrum 2009. 486 s. ISBN 978-80-89222-64-3.

ŠOURKOVÁ, Anna a kol. 2003. *Lexikón slovenských žien*. Martin : Slovenská národná knižnica 2003. 288 s. ISBN 8089023304.